

ACC. N:R M. 14378: 1-15.

Landskap: *Västergötland* Upptecknare: *At. d. Johansson, Fluid*
Härad: *Kind* Berättare: *olika personer; se uppt. bl-*
Socken: *Ö. Trälunda* Berättarens yrke: *dens baksida!*
Uppteckningsår: *1958* Född år i

*Öknamn, talesätt och skämt om olika
bygdens innervävare. sid. 1-15.*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

LUF 80.

Luf 80
1.ÖKNAMN: TALESÄTT OCH SKÄMT OM OLIKA BYGDERS INNEVÄNARE. L.U.F. 80.

I en del av de socknar, som gränsar till Ö.Frölunda, har man haft och har väl kanske ännu, öknamn på dess innevägnare. De socknar, som har gränser mot Ö.Frölunda är Mårdaklev, Kalv, Håcksvik, Örsås, Holsjunga Mjöbäck. De som bodde inom Kalvs socken brukade att kallas för kalvar. Detta öknamn var taget av socknens namn. Håcksviksborna gick under det föga smickrande öknamnet nöt. Mjöbäcksborna kallades för harsdubo eller harstuborna. Detta öknamn har de fått av sitt bygdespråk. Mjöbäck gränsar i väster till socknar i mark. Språket i mark har, åtminstone i äldre tid, skilt sig ganska mycket från språket här i kind. Detta s, k, marbospråket, var mest markant vid Mjöbäcks gränser till dessa socknar i mark. Bland annat använder de ett s i slutet av många ord. Om de till exempel skulle säga, kan du, sade de "kans du" har du, "hars du" o, s, v. Av detta uttal hars du, fick de alltså sitt öknamn "harsdubo" "harsduborna". Vi frölundabor har fått smeknamnet "fröna", detta namn kommer också av sockennamnet. De andra gränssocknarna, Mårdaklev, Örsås och Holsjunga, torde inte sådana allmänna öknamn på dess innevägnare ha förekommit. Hela sjuhäradbygden går också under benämningen "knallebygden" och innevägnarna benämns för knallar, och Borås brukar kallas "knallestan".

Borås har också brukats att kallas för "knalledonien". Benämningen knalle, knallar, på sjuhäradsbygdens innevånare, har sitt ursprung från de handlare, som i ganska stora delar av vårt land förde kringvandrande handel. Det var i första hand hemvävda tyger och andra textilier, som dessa knallar från skilda delar av sjuhäradsbygden seluförde. När limmereds glasbruk började sin tillverkning, såldes det mesta av dess tillverkning, av sådana kringresande knallar.

Borås har varit och är, sjuhäradsbygdens största samhälle eller stad och därför har den väl fått öknamnet "knallestan" "knalledonien". Öknamnet på Borås, kan också grunda sig på andra källor. När dessa kringresande handlare tröttnade på detta kringfläckande liv, började de med fasta affärer i Borås. Detta har väl också kunnat vara en ~~en~~ bidragande orsak till namnet "knallestan". Som exempel till detta vill jag nämna, att konfektionsfirman Algot Johansson, med firmanamnet "Algots", som nu är en av sveriges största i sin bransch, vars grundare var densamma, som nuvarande ägaren, började som "knalle". Av de andra städerna, som ligger denna bygd närmast, och som bygden haft någon vidare affär och kontakt med är. Göteborg, kallat "feskeläget" Halmstad,

"laxstaden" Ulrixehamn, Falkenberg Och Varberg, har det ej varit några sådana smeknamn på, åtminstone ej, som varit allmänt här i orten. Numera benämnes såväl städer, som andra platser sällan med dessa smek eller öknamn. Det är mest i idrottsreferaten och i idrottens förreklam, som dessa i någon större skala kommer till användning.

ORDSPRÅK OCH TALESÄTT.

Varför håcksviksborna i äldre tid hade fått skuld för att vara särskilt nötaktiga av sig vet jag ej, men ett ordspråk eller talesätt om dem var följande. "99 håcksviksbor och en gammal ko är hundra nö!" I Revesjö socken, som tillhör Svenljunga pastorat, och vars närmaste gräns till Frölunda är blott lite över en mil, fanns under slutet av 1880 och början av 1900 talet, ett tjuvaktigt släkte, som fick öknamnet "smuttarna". Dessa smuttar stal ganska mycket, jag har hört många historier berättas om deras eskapader. Gästgivaregården här i Hid, var bland annat ett kärt tillhåll för dem. På grund av dessa smuttars tjuvaktighet, eller åtminstone, som en bidragande orsak kan betecknas, att ^{den} Revesjö socken i sin helhet, sades följande ordspråk. Det finns inte mer än en ärlig bonde i Revesjö och han har stulet en ko.

Om mjöbäcksborna fann följande talesätt här. "Han kör ju precis som en mjöbäcksbö. Detta talesätt hade fått sitt ursprung av att, det fanns blott dålig väg från Mjöbäck och hit till Frölunda. Den nuvarande vägen bygdes i början på 1900 talet, innan dess fanns blott en s, k, byaväg. Följden av detta var, att när man skulle köra med häst från Mjöbäck och hit, gick detta särskilt sakta, man kunde aldrig köra annat än i gående. Här i Frölunda har funnits sedan gammalt, landsvägen Borås-Falkenberg. När mjöbäcksborna hade kört den långa vägen hit, var de glada över att ha kommit på en bättre väg, och körde då alldeles särskilt fort. När sedan någon annan, det kunde till och med vara en frölundabo, som körde särskilt fort, och någon som stog och såg detta fälldes alltid yttrandet. "Han kör ju precis som en mjöbäcksböe".

Några fler liknande ordspråk och talesätt om grannsocknarna eller mellan de olika byarna inom socknen, har jag lyckats att uppsåra. Man talade dock gärna om grannsocknarnas folk, och likaså om andra byar inom socknen. I detta tal ville man helst finna något nedsättande och framhålla sig själv.

Det är nog ej riktigt fritt, utan att frölundaborna förr i tiden och även i lite nyare tid, till en viss del har velat se ned på sina grannsocknar och dess innevånare. Grundorsaken till detta, torde ligga ganska långt tillbaka i tiden. Förr när det ej fanns någon industri på landsbygden, fanns detta fast i liten skala här i Frölunda. Det var ett par stycken vävnadsförläggare, som folk såväl här i socknen, som i grannsocknarna arbetade åt. Jordbruksskötseln var det, som dock var den mest betydande denna tid. I detta fall var Frölunda mycke bättre lottat än sina grannsocknar. Här var alltså en betydligt mycke bättre jordmån, än vad fallet var i de andra socknarna. Dåvarande Mölneby-Bolag var också ganska dominerande denna tid. De införde nymodigheter på många områden, och en del av bönderna följde efter med detta. Det var nog detta som gjorde, att frölundaborna ansåg sig för lite mera, och i en viss mån såg ned på grannsocknarnas innevånare. De ansåg dem för efterblivna på nästan alla områden. Detta har varit fallet, till blott för en 20-30 år tillbaka. Detta har direkt ej givet stoft till några ordspråk eller talesätt. Jag ville nämna detta blott för att jag tycker att det har en visst samband med frågolistans innehåll, angående grannsocknarnas förhållande till varandra.

6.

Så många ordspråk eller talesätt om våra grannsocknar eller dess innevånare har jag ej att uppteckna. Följande historia eller rättare sagt samtal, som jag själv för en 20-25 år sedan avlyssnat, bevisar dock att man i stort sett ville tala nedlåtande om grannsocknarnas innevånare. Det hade varit mönstring i Svenljunga, och hemkomna därifrån träffade jag två frölundapojkar. Båda två var ganska berusade och talade vitt och brett om vad, som på mönstringen sig tilldragit hade. Bland annat sade den ena, håcksviksborna var där och var så fina så de hadde vita styva kragar och svarta rosetter på sig. På min fråga vem det var, om det var någon, som hade sorg, svarade han att det vet jag ej. Jag frågade då, om du ej kände honom, hur kunde du då veta att det var en håcksviksbo. Å för f-n det syntes väl på profilen på han. Ett yttrande som detta, om denna mönstringspojke, och många andra liknande, förekom förr ganska ~~XXXXXXIXXX~~ allmänt, när det talades om grannsocknarnas folk. Vissa benämningar på folket i andra landskap har också förekommit. "Dryg som en skåning" "Enveten eller klipsk som en smålänning". Sådana motsättningar har också förekommit, inom den egna socknens olika byar. Dessa motsätt-

ningar har dock ej vad jag har kunnat utröna, givet upphov till några särskilda ordspråk eller talesätt. Historien om hur Skåne och småland skapades, berättades också här. Det är väl onödigt att återgiva den, för jag tar för givet att folklivsarkivet har den upptecknad. Men den kanske har berättats med en annan version här, än i Skåne och Småland, därför upptecknar jag den, som den har berättats här. "När vår herre skapade Sverige, bad skam ^{all} och så få vara med om detta, han fick då tillåtelse att skapa Småland. När vår herre kom för att beskåda hans verk tyckte han, att han gjort det illa. Han yttrade då, att det är bäst att jag gör folket till detta landskap, och du får göra folket till Skåne.

Öknamn, som de olika grannsocknarna hade på varandra, kom mest till användning, när dess innevånare träffades, på större offentliga tillställningar, marknader, auktioner, mönstring, m. m. Om de olika byarna inom samma socken, hade agg eller fiendeskap mot varandra, vilket ofta var förhållandet, kom detta sällan till synes i större sammanhang. Om t, e, x, en häcksviksbo och en frölundabo blivit osams på en marknad, eller annan större folksamling, fick kontrahenterna alltid medhåll av sina egna sockenbor, även om dessa för övrigt ej var goda vänner.

Att de olika byarna inom samma socken, hade en viss fientlig eller avog inställning till varandra, kom nog mäst till synes, ungdomen emellan. I detta hänseende var Frölunda socken indelad i fyra avdelningar. Detta förhållandet var likadant till omkring 1920 talet. Innan dess var det ~~XXXXXX XXXXX~~ ont om några offentliga nöjes-tillställningar, helst vintertid. Ungdomen brukade då att ordna med s, k, skrammelbaler. Jag var i min ungdom med om ganska många sådana. Det var dock sällan, att det var ungdom med från hela socknen. I regel var det blott en viss katerogi, och denna var begränsad till en viss by med dess omgivning. Det var inte lätt för några, från andra byar att få vara med. Detta hände dock ibland, men det gav också ofta anledning till bättre slagsmål. Det var flickorna, som började att bryta denna tradition. Dessa skramlebalen ordnades så, att flickorna och pojkarna turades om att ordna dessa. När flickorna ordnade en sådan, bjöd de pojkarna. Om då några flickor hade pojkvänner i de andra av socknens byar, bjöd de givetvis dessa. Som jag förut nämnt blev detta ofta anledning till bråk. Pojkarna i den egna byn ansåg sig på något sätt åsidosatta. Om detta skulle vara ^{mycket} att uppteckna, men det kanske ej riktigt hör hemma i samband med detta frågoformulär. Jag ville blott med detta belysa hur det har varit.

I lite nyare tid, när sommarfäster började att anordnas, kunde också sådana intermesson inträffa mellan de olika byalagens manliga ungdom. Fast detta hände mera sällan, på dessa fester fanns också ungdom från grannsocknarna. I första hand sökte man då bråk med dessa. Och då var grollet glömt, de olika byalagen emellan, då höll man på sin hemsocken, och med dem, som hade ~~hade~~ börjat grälet, bortsett ifrån om de var ens ~~övänner~~ eller vänner. Vid sådana tillfällen kom ofta de öknamn till användning, som den eller den grannsocknen var begåvad med. Något i stil med följande, mindre vackra umgängeston, kunde då komma till användning. Nu skall vi ge dom jäkla håskanöten, det var dom som började. Revesjötjuvarna dom skall vi ge på fingrarna, så de ej själ mer än de har gjort. Vid en mönstring i Svenljunga, omkring 1880-90 talet, varvid alla socknar här ifrån Södra-Kind var samlade och som ofta vid dessa mönstringer, kom sockenhatet fram. Med dessa mönstringspojkar skulle fjärdingsmännen från deras respektive hemsocknar medfölja, för att upprätthålla ordningen. Vid denna mönstring fanns det en pojk från Roasjö, han blev sedermera frölundabo och bodde här till sin död, han var och förblev en spjuver.

Som jag förut nämnt, blev Kalvs innevånare, kallade för kalvar. Vid denna möstring hade pojkarna från Roasjö föresatt sig att reta pojkarna från Kalv. När fjärdingsmannen från Kalv stod på trappan till det hus, där mönstringen skulle föregå (han skulle nämligen göra detta och ropa upp alla pojkarnas namn, innan de skulle gå in) Då hade den pojk från Roasjö, som jag förut nämnt, ställt sig osynlig för kalvborna, och kastade ett rått ägg. Ägget träffade fjärdingsmannen, lite vid sidan om bröstet. Han utbrast då till sina kompisar. Nå har ni sett på tusan pojkar, kalva har s--tet på fjärdingsmannen. När han kastade ägget, gick det sönder, när det träffade fjärdingsmannen, och dess innehåll avsatte sig på hans rock. Det var detta, som gav upphov, till det uttryck, som han fälde. Vid vissa marknader, som var ~~XX~~ träffpunkt för flera landskap, var det folk från de olika landskapen som i första hand höll samman. I Gunnarp, Halland, var en sådan marknad, där folk från flera landskap stötte samman. I huvudsak var det Småland, Halland och Västergötland. Då var i första hand, hallänning, smålänning eller vestgöte. Det gälde att hålla samman i större mått om det blev fråga om något bättre slagsmål, som det nästan alltid blev vid dessa forna tiders marknader. Då gälde det landskapets ära.

Vad själva anledningen till dessa motsättningar kunde vara är nog rätt svårt att förklara. Motsättningarna som fanns inom byalagen i den egna socknen, kan väl ha sin förklaring däri, att de hade en del med varandra att göra. Det kunde altså finnas anledning till en viss osämja, det kunde vara gammelt groll, som sedan gick i arv från fäder till barnen. Motsättningarna socknarna emellan, torde haft sitt ursprung av, att en del socknar ansåg sig bättre och förnämre än andra. De som ansåg detta, ville så fort, som tillfälle gavs, framhålla detta. Givetvis retade detta, dem som blev åthutade, och så hölls hatet ständigt vid liv. Ännu mera oförklarligt är väl dock, motsättningarna, landskapen och häradena emellan. Dessa människor, som aldrig sett varandra, aldrig haft något med varandra att göra, där inga gamla oformodade oförrätter kunde ligga till grund, för att hålla hatet vid liv, men ändå fanns. Vid stadsbesök, har jag inget hört berättas om några sådana ~~XX~~motsättningar, mer än att för stadsborna var alla besökare bönder. De stadsbesök, som de gamla göteborgsfararna gjorde, kom dessa motsättningar ständigt till synes. Hällingsjö gamla gästgivargård, har varit skådeplats för många sådana uppgörelser.

Hällingsjö ligger några mil från Göteborg å den gamla boråsvägen. Vägen dit var gemensam för boråstrakten Bollebygd, Mark och Kind. Denna gästgivargård, var för samtliga, ett vanligt mat och rastställe. Det var också mycket vanligt att det ^{blev} osämja och slagsmål. Vad som var den egentliga orsaken till sådant, är nog rätt svårt att förklara. Men troligen var det så, att de någon gång, kanske för längesedan hade blivit osems om någonting. Var det sedan en gång så, att Borås och bollebygdsborna ansåg sig vara flera och överlägsna, Mark och kindsborna, skulle de ge igen, vad dessa en gång förut hade gett dem. Och så blev det en fortsättning av detsamma. Det mästa av detta bråk, såväl som mycket annat liknande tokigt, får skrivas på spritens konto. I nycktert tillstånd, var det mest bara lite gnabb, som förekom. Dessa göteborgsfarare hade många uppgörelser med sina antagonister. Här i Frölunda fanns en göteborgsfarare vid namn Lindgren. Jag tror ej att han hade detta, som egen affär, han brukade säkert att köra åt andra. Min far var bekant med honom, och för honom berättade han mycket om dessa färder. Jag tror att följande händelse är värd att uppteckna, som bevis för motsättningarna häraderna emellan.

Lindgren hade ej brukat att stanna så mycket på Hellingsjö gästgivarvård, eller på annat sätt gjort sig bekant, med göteborgsfararna från andra orter. Detta handlingssätt föll ej dem i smaken, och de hade kommit överens, att vid ett lämpligt tillfälle, skulle han få göra sig bekant med dem. En gång passade det sig så, att vid hemfärden från Göteborg, var det en 6-7 stycken sådana göteborgsfarare, som skulle vägen åt Bollebygd och Borås. Dessa körde före och en bit efter kom Lindgren och en till härifrån, som kallades store-Johan. De från Bollebygd och Borås, tyckte nu att de hade ett passande tillfälle, när de var en en 6-7 st, och de andra blott två. Eftersom Lindgren sällan stannade vid gästgivarvården, kom de överens om att stanna innan de kom dit. Detta gjorde de och stannade så med sina fordon, att de spärrade vägen för de andra att komma förbi. Lindgren bad dem att köra eller flytta sig så, att de kom fram. Nej svarade de, nu skall vi talas vid lite först. Lindgren var ej någon stor kar eller syntes så stark, men det var han, till och med mycket stark. Han gick nu fram och välte deras vagnar, allesammans, och välte dem så att vägen var fri att köra. Han yttrade sedan, detta var den lille av oss två, håll er lugna nu när den store kommer, annars blir ni olyckliga.

Några socknar, som voro särskilt avogt inställda till varandra, och likaså byar inom samma socken, torde ej ha förekommit här på orten. Denna avoghet var nog ganska lika mot alla. I vissa fall kunde det förekomma, att den ena byn, höll med den andra, mot den tredje. Likadant var förhållandet socknarna emellan. Detta förhållande var dock ej kroniskt, utan mera akut. Storkommunindelningen, gick, om ej riktigt smärtfritt, så dock ganska långt igenom. Kindaholms kummun utgörs av socknarna, Kalv, Mårdaklev, Håcksvik och Ö. Frölunda. Dessa fyra socknar ytgör också Kalvs pastorat. Det gjorde de också före kommunsammanslagningen. Genom detta hade de en viss gemensamhet också förut, detta och, att de för övrigt var ganska likställda i skattehänseende, underlättade sammanslagningen. Vissa donationer och dyligt, försökte givetvis, varje socken att få behålla till sin delkommun. Men denna kommunsammanslagning, är dock ännu någonting nytt, och torde så förbliva, ganska längen, här på orten. I dagligt tal nämnes aldrig kommunnamnet Kindaholm. Det är precis som förr, Håckvik, Mårdaklev, Kalv och frölundabor, och var och en socken har sitt, endast skatterna är gemensamma.

På vilket sätt och av vad anledning, som folket från denna socken och denna bygd, kom i kontakt med folk från andra orter, torde i huvudsak framgå av mina uppteckningar. De som mest för dagen påminner om de olika orternas gamla smek och öknamn, är idrottsreferenterna. Jag tror också att var och en, ej tar detta ilåa vid sig, utan assepp-terer det utan protester.

Nu tycker jag själv, att jag ej har kunnat besvara denna frågelista till egen belåtenhet. Varför eller vad, som fattas, kan jag ej komma överens med mig själv om, detta får folklivsarkivet avgöra. Jag har dock gjort så gott jag kunnat. Frågat många gamla om, öknamn och talesätt, men ej fått så många upplysningar, som jag önskat. Jag hoppas dock att det skall finnas något av värde för folklivsarkivet.